

EVANGELIKUS EGYHÁZ ÉS ISKOLA.

Előfizetési ár:

Egész évre . . . 6 ft — kr.
félévre . . . 3 " — "
negyedévre . . . 1 " 50 "
Egy szám ára: 12 kr. o. é.

MEGJELEN HETENKÉNT EGYSZER.

Szerkesztő- s kiadó-hivatal: Pozsony, Konventutcza 6 sz. a.

Felelős szerkesztő s kiadó:

TRSZTYÉNSZKY FERENCZ.

Hirdetés ára:

Négyhasábos petit sorként
egyszer közölve 7 kr.,
többször közölve 5 kr.
Bélyegdíj: külön 30 kr.

Tartalom: Dogma és zsinat. — A classicus nyelvek és irodalmuk tanítása a gymnasiumban. (Markusovszky Sámuel.) — Nehányószinte szó. — Irodalom. — Belföld. — Vegyesek. — Pályázat.

Dogma és zsinat.

Majdnem közmegegyezéssel lett kimondva, hogy a megtartandó zsinat tárgyalásaiból teljesen ki lesznek zárva a dogmatikai kérdések. — Ez ellen senkinek, ki hazai evang. egyházunk jelen szellemi állapotát, hitéletét, a benne munkás tényezők hitbéli felfogását csak némileg is ismeri, kifogása nem lehet. — Mondjuk ki egyenesen, bár fáj kimondanunk: hol az élő hit bágyadt, vagy épen hiányzik; hol az egyházi élet tőle csaknem idegen érdekek befolyása alatt áll: ott a hittételek felett folytatott vitának meddőnek kell maradnia; ott az eszmék tisztázása helyett zavar, a szellemek egyesítése helyett visszavonás, sőt szakadás, a buzgóság élenkítése helyett, annak hanyatlása lehet csak az eredmény. — Sőt féltő, hogy a benső éltető, egyesítő isteni erő híjával a gyakorlati, kormányzati, igazságügyi kérdéseknek megoldása is üres alakisággá torzul.

All az is, hogy jelenkorunk a hitelvek s hittételek vitatására sokkal méltóbb és megfelelőbb térével rendelkezik, mint a gyűlések gyakran esetleges összetételű közönsége; magasabb ítélőszékkel bír, mint a számszerű többség; ez a tudományos tér, melyen a hivatott szellemek folyton folyó küzdelme vérontás nélkül aratja a legnemesebb diadalt, az igazság diadalát, — melylyel mindkét fél — a győző és legyőzött egyiránt gazdagszik, szent örömet élvez.

Ha azonban azt hiszi valaki, hogy a dogmatikai viták kizárásával ki lesz zárva a hitbéli meggyőződés, a theologiai irány befolyása is a vitás kérdések megoldásánál, az nagyon csalatkozik. — A zsinat a magyarhoni ág. hitv. evang. egyház kiválasztott egyházi és világi férfiából fog állani, kik tudomány, hitbuzgóság, egyházszeretet tekintetében kimagaslóan kortársaik közül. — Képzeltetn az, hogy az ily egyének ne birjanak teljesen kidolgozott, átértett vallásos, még pedig evangéliomi vallásos világnézettel, egységes határozott életiránnyal, mely lelki központjából kiindulva

minden, még a legcsekélyebb részletben is érvényre emelkedjék s a vallásos kérdések legkisebbjénél is kifejezésre jusson.

Az evangéliomi férfiú életének alapja, tetteinek forrása a hit; viszonya, ragaszkodása Idvezítőjéhez szabályozza viszonyát az Idvezítő testéhez, az egyházhoz; az egyház üdvközösségi jelleme, Istenországának valósítását czélzó feladatai annyira egybeforrtak egyéniségével, hogy egyházának érdeke személyes érdekévé lett, melynek szolgálatában saját legbensőbb, legnemesebb vágyainak kielégíttetését keresi, találja. — Nem volna-e természetellenes, hogy midőn az egyház legfőbb törvényhozó testületének tanácskozásaiban részt vesz, hogy itt, hitbéli meggyőződéseitől eltérő álláspontra helyezkedjék, vagy saját egyéniségét ne érvényesítse.

De a theologiai különböző irány sem zárható ki ott, hol az elmélet által megszilárdított elvek gyakorlati alkalmazásáról van szó. — Ezzel ismét nem azt akarom mondani, hogy egyes theologiai irányok hivi, tudományos levezetésekkel, talán iskoláik jel-szavainak hangoztatásával állnak majd szemben egymással. — De tagadhatatlan, hogy péld. az orthodoxiának felfogása az egyházzól, a liberális theologianak e tárgyról birt felfogásától nagyon eltérő. — Ha egyik úgy mint másik következetes akar maradni önmagához s tudományos álláspontjához, minek ellenkezőjét feltenni sem szabad, az eltérő nézetek összeütközése ki nem kerülhető s kész a gyakorlati élet fejlesztésénél az eszmék harcra.

Ez természetes is, helyes is. — Az ellentétek küzdelméből fejlődik az élet. — S ha mindkét, vagy ha tetszik több küzdő félnél is, az egy szükséges dologra nézve egység s az egyház és testvérek iránt valódi szeretet uralkodik, az összeütközés heve még jobban odaforrasztja a sziveket féltett kincsükhöz — az egyházhoz, hogy a szellemi anyának gyermekei, a közös anya jólétének emelésén versenyezve munkálkodjanak.

Lesznek sokan kik legalább is naiv-aknak

tartják megjegyzéseimet, — (mi pedig nem valami dicséretes dolog józan, de milyen józan! korunkban), — reá mutatva közgyűléseinkre s az azokban napi renden levő jelenetekre, sőt e lapokban is lefolyt vitákra. — Hát nem is akarom én határozottan állítani, hogy a furor theologorum már meghaladott álláspont volna s még kevésbbé, hogy nálunk a nemzetiségi viták még a zsinaton is ne szereplnének, — kivált, hogy ha az egyedül idévezítő orthodoxia nemzetiségi aspirációkkal szövetkezik s a liberalizmus politikához köti magát; de ez esetben ne a dogmatikai vitákat zárjuk ki a zsinatból, hanem dobjuk ki egyházunkat, hadd legyen martalékává ellenségeinek, áldozatává hűtellen gyermekeinek.

Mert ha a jelenlevő egyházi férfiakat (nemcsak a papokat értem) nem bírom másképen felfogni, mint határozott, meggyőződésükhöz híven ragaszkodó jellemeket: az egyházban sem látok mást, mint egyházat, a Jézus Krisztusban hívők egyetemet. — A tan és élet, a hit és gyakorlat, Istennek a Jézus Krisztusban velünk közlött kegyelme s ennek műve, — idvességünk és az egyház mint az isteni kegyelem letéteményese a hivek üdvére, mind oly szorosan összefüggnek, hogy azokat elméletileg a papíron külön lehet ugyan választani: de a gyakorlatban nem. — Ha a papválasztásról fog folyni a vita, biz ott az egyház egy nélkülözhetetlen, istenileg beleoltott szervnek beállításáról lesz szó s nem akár egyes nagy urak, akár az ó nép szolgájának szegődtetéséről. — S nem hiszem, hogy volna öntudatos pap, ki más álláspontot foglalna el, mint hogy ő Urának s ügyének szolgálja az evangyéliomi egyházban. Ime így kell, hogy érvényesüljön evangyéliomi egyházunk hitelvi álláspontja a zsinati tárgyalásoknál.

Készüljünk a zsinathoz, az az tanulmányozzuk egyházunk hittani rendszerét. Nem fog az ártani senkinek, de használhat egyházunknak s biztosítja a zsinat áldásos sikerét. — Ne féljünk a dogmáktól. — Nézzünk szemökbe s az ijesztő vázból, a mult dohos szagu emlékeiből örökké ifjú életszépség fog kikelni; — mert hiszen bennök is az emberiségben örökké, és mai napig is munkás mennyei Atya újjászülő szelleme érinti lelkünket.

Ki a zsinatról az evangyéliomi egyház tanait számüzi, kizárta az életadó elveket, — alap nélkül épített. — Mást, egészen mást kell onnét számüzni.

A classicus nyelvek és irodalmuk tanítása a gymnasiumban.

V.

Mint láttuk a gymnásium alsó négy osztályában a latin irálygyakorlatok, vagy helyesebben szólva a magyarból latinra való fordítások első sorban a grammatikát követik és az a céljuk, hogy a nyelv szabályai gyakorlatilag elsajátíttassanak. A tanuló ezáltal megszokja, hogy egyes szabályokat megfigyel,

de a nyelv egészéről, szelleméről áttekintése még nincs, az u. n. sensus latinust még nem ismeri. Mihelyt azonban a tanulók a latin grammatikát és syntaxist nagyjában elvégezték, attól fogva többé nem grammatica, hanem az auctor a főszenpont, az osztály latin olvasmánya lép előtérbe, azután igazodnak a stilusgyakorlatok is. A grammatika feldatául marad az olvasmány nyelvi sajátságait egybegyűjteni és összefoglalni. A gymnásium felsőbb osztályaiban tehát az irálygyakorlatok is más alakulatot öltének, igazi irálygyakorlatokká lesznek, vagyis összefüggő szövegből állanak, de ezen fordítandó szövegnek tartalmilag összefüggésben kell állani az illető osztályban tárgyalt auctorral, ennek mintegy újból való átisméltlésének kell lenni. És miután itt az auctor gondolatainak reproducálása mellett classicus latin kifejezésre is kell tekintettel lenniünk: ez okból a mintául szolgáló latin auctorkok nagyrészt csakis prózaírók lehetnek. Első helyen áll itt Cícero. A 16—18-ik századokban a latin képzésnek alapját Cícero képezte. Az ő művei szolgáltatták az anyagot a szókészlethez, a phraseológiához, fordításhoz, emlékeléshez és a logika s rhetorika példáihoz: az ő levelei után készítették az irálygyakorlatok. Mellette a többi prózaírók aránylag csak kevésbé vétettek figyelembe; az iskolák tevékenysége első sorban nyelvbéli ügyesség elsajátítására irányult. A szép latin nyelvet — mondja Mommsen —, mielőtt mint népnyelv elenyészett volna, ezen jeles író összefoglalta. A nagy íróban, a ki a nyelv tisztaságát és a körmondatok kerekedségét annyira feltünteti vala, a nyelv geniuszát tiszteljük. Cícero oly irodalmi latin próza teremtője, melynek teljessége és a nyelv szelleméhez illősége hosszú századokra mintául szolgált. Bátran állíthatjuk tehát, hogy a latin stilus mintaképeül ma is első helyen Cíceronak kell szolgálnia. Ezzel szemben nem azt akarom ugyan mondani, hogy a latin irályban csak oly szavakat és kifejezésmódokat használjunk, melyek csak Cíceronál fordulnak elő. Hiszen Cíceronak nem is volt alkalmá a korabeli latin nyelvnek egész szókincsét felhasználni, mindenesetre azonban középiskolai tanuló számára ma is csak oly latin műveket válasszunk az irály mintaképeül, melyeknek írói a róm. irodalomtörténet arany vagy ezüst korában működtek. Cíceroon kívül tehát mintául szolgálhatnak Livius és Quintilianus is. A mi a költői olvasmányokat illeti, e tekintetben nem akarom kétségbe vonni, hogy költői művekből készített feladatok is okkal móddal irálygyakorlatokul nem volnának használhatók, de minden szakférfiú jól tudja, hogy a latin költői nyelv, úgy egyes szavakban, mint egész szólásmódokban a prózai nyelvtől lényegesen különbözött, hogy a római költők a szókötésben igen gyakran a görög nyelv szellemét követik. sokszor pedig szóról-szóra fordítanak, ezért ilyen tárgyú irálygyakorlatoknál ezen tényekre figyelemmel kell lenni; itt igen czélszerű a költői olvasmányokat úgy alkalmazni irálygyakorlatokká, hogy az épen letárgyalt szebb részletek prózába való áttétel végett adatnának fel.

Az irálygyakorlatok, — mint már egyszer említém — szorosan az olvasmányhoz csatlakoznak; az előforduló szók, phrasisk, constructio, a grammatikai szempontból összefoglalt és megállapított szabályok ezekben mind érvényesítetnek. A szöveg szerkesztésénél két szempont lehet irányadó, vagy csak a latin auctorban előforduló szókincset használjuk fel hasonló tartalmú tárgy feldolgozására és ez a próza-íróknál történhetnék, vagy az olvasmány tartalmának rövid egybefoglalása, recapitulálása képezheti a szöveg tárgyát pl. a költői olvasmányoknál. Mindkét irányú feladatoknál az alap gondolat az, hogy a tanuló munkássága csak olyan legyen és csak olyan lehet, hogy irálybeli készségét és ügyességét bizonyos megállapított norma szerint képezze és ne szabadon alakítsa és hogy épen ezért mindennél, mit utánoz, neki mintakép állítassék elő. Ilyen mintaképpel szemben magát biztosabbnak érzi, szabadabban és könnyebben mozoghat és szorgalom és kitartás mellett biztos eredményt remélhet.

Ezen irálygyakorlatoknál a magyar szöveg a tanulóval közöltetik és neki idő adatik, hogy ezen szöveget nyugodtan lefordithassa, ezektől különböznek az u. n. extemporalék, melyek abban állanak, hogy a tanár lassan előmondja a magyar szöveget és a tanuló a hallottokat legott latinra fordítják. Igaz, hogy ilyen extemporalék ellen ma már itt-ott ellenvetések tételnek, és az a panasz hallható, hogy a tanulókat felületességre szoktatják. Én azt hiszem, hogy értékük a kivitel módjától függ. Ha a diktált szöveg lehetőleg rövid mondatokból áll, ha tartalom tekintetében szorosan a latin olvasmányhoz csatlakozik: úgy az eredmény csak kedvező lehet, továbbá az az előnyük van, hogy általa az egész osztály figyelme és tevékenysége igénybe vétetik s tanulókat a gondolkodásban és szóval kombinálásban készsége és gyorsaságra, más szóval arra készítetik, hogy ismereteiket mintegy készletben tartsák, a tanár pedig meggyőződést szerezhet arról, hogy tanítványai mily mérvben képesek ismereteiket rögtön alkalmazni. Ezen előnyeik miatt hazai középiskoláink két felső osztályaiban egyszer másszor mi is helyet szoríthatnánk nekik.

A latin stilusgyakorlatok legfőbb célja azon képesség elérése volna, hogy tanuló magyar szép-prózát képesek lennének helyes classicus latinságra átfordítani. Gymnasiumi tanulóknak el kell érniök a reflexio, összehasonlítás ama legfőbb fokát, melyre a nagy mesterek csak fáradsággal jutottak. Tudniök kellene a magyar gondolásmódot a latinak alárendelni, a szó mögött a tulajdonképeni gondolatot felismerni, a két nyelv képes kifejezéseit felismerni, a gondolatok sormenetét és viszonyát megváltoztatni, a parataxist a hypotaxissal felcserélni, egész gondolat-csoportokat, mint feleslegeseket elhagyni stb. Hogy mindez a gondolásban és ítélésben nagy tevékenységet hoz mozgásba, azt senki sem fogja kétségbe vonni. Természetesen az eredeti magyar szövegnek nagyjában az antik gondolkozásmód körében kell mozogni. Ily célú példakul szolgálhatnak Eötvös beszédei, Kölcsei művei, Virág magyar századai,

Bajza stb. A legfelsőbb fokon a tanuló önálló latin fogalmazványokat is készíthetnének. Hogy ez hazai viszonyainknál fogva csak *pium desiderium* lehet, azt nem tagadom, hiszen a külföldi német gymnasiumokban is, hol pedig egy-egy osztályban a latin órák heti száma jóval több, mint nálunk, csak kísérletekül használtatnak; ilyenekül azonban nálunk is megpróbálhatók lehetnének a legfelsőbb osztályban. A feladandó tételeknek azonban szintén az osztályban olvasott auctor által kell támogattniök és csakis historiai tárgyaknak kell lenniök. Így pl. ha az osztály Cicerónak *de imperio Gneii Pompeii* című beszédét olvasta, nem lesz nehéz feladat, ha a tanuló egy önálló latin fogalmazványban a tárgyalat beszéd alapján feltüntetik azon okokat, melyeknél fogva Ciceró szükségesnek tartja, hogy a főhatalom Pompeiusra ruháztassék, vagy a Catilina elleni beszédek tárgyalása alkalmával feladatul kittizhetik ezt a tételt: *Cur Cicero delecta conjuratione Catilinae non statim in eum statuerit. Livius és Tacitus olvasásánál ily feladatok kimeríthetlen sokasága állhat rendelkezésre. Általános ethikai tárgyú tételek, minők nélkül a régi latin formalis oktatás s latin chriairás idejében nem szükölködött (pl. fortior est, qui se quam qui fortissima moenia vincit; qui bene latuit, bene vixit; amicus certus in re incerta cernitur stb.) feladatokul nem valók, mivel a tanuló sem annyi philosophiai képzéssel nem bírnak, sem elegendő élettapasztalatuk még sincs, hogy ilyen kérdéseket megoldhatnának.*

A latin irálygyakorlatokkal, elérendő czél előmozdítására sokat tehetnének a latin beszélgetések is. Elvitázhatlan igazság, hogy nyelv anyagának és az abban nyilatkozó szellemnek teljes értékesítése az illető nyelven való beszélésben éri el legfőbb fokát. Az élő beszéd a nyelvet a pillanatnyi akarataknak rendeli alá, mi a nyelv feletti uralmat és annak elsajátítását teszi szükségessé, ennél fogva oly szellemi gyakorlat, minőt semmi más nem pótol. Igaz, hogy ha a latin nyelvben naponkint ilyen beszélgetéseket tennénk, akkor az elvégzett latin olvasmány mennyisége nagyon csekély lenne, de ez nem szükséges, mert tekintettel kell lenni arra, hogy ilyen beszélgetések csak eszközül és ne öncélul szolgáljanak. Az eljárás az lehetne, hogy a mint valamely olvasmányok nagyobb egysége elvégeztetett, ennek tartalmát latin nyelven mondanák el a tanuló; természetesen fokozatosan kellene őket erre vezetni. E tartalom elmondás kezdetben csak kérdések és feleletekből állhatna; a tanár a tartalomra vonatkozólag latin kérdéseket tenne és ezekre a tanuló szintén latinul felelne, eleintén csak röviden, de később mindig terjedelmesebben, míg végre a tanuló maga mondaná el az egészet. Ilyen beszélgetések által nagy mértékben eloszlanék a latin nyelv elleni ellenszenv is, melyet a tanuló a szülői házból hoz és nem lenne előtte holt nyelv, ha hallaná azt beszélni, sőt ő maga is beszélhetne azon. E beszédgyakorlatokat azonban már az első osztályban kellene megkezdeni és megszakítás nélkül folytatni. A tárgyalat auctor nevezet-

tesebb részeinek könyv nélkül való tanítása szintén előnyös.

Most szólanom kell az iránygyakorlatoknál alkalmazandó segédkönyvekről. Az eddig mondottakból önként következik, hogy a fordításra kijelölt szöveg mindenkor a tanulók képességéhez legyen mérve, ha ezen túlterjed: akkor a munka reájuk kedvetlen és boszantó lesz. Ennélfogva a tanár, miután osztályának az ismeretanyagot minden oldalról feldolgozta, maga készíti a fordításul szolgáló magyar szöveget. A magyar szöveget kész gyakorló könyvből venni nem volna egyéb, mint a tett előkészítéseket ignorálni, alkalmazás nélkül hagyni és azon egységes viszonyt, mely az olvasmány és gyakorlat között szükséges, meglazítani. Hozzájárul még az, hogy külön gyakorlókönyvek használata esetén ezeknek minél gyakoribb, teszem 2—3 évben való változtatása szükséges, mert az élelmes tanulók megszerzik elődeiktől a gyakorlatokat és a stílusgyakorlatokat illuzoriussá teszik. Alsóbb osztályokban azonban a grammatikai cursus alatt, midőn csak egyes mondatok fordításából áll a gyakorlat, külön gyakorlókönyvek használhatók, sőt, — hogy a tanár munkáján könnyítve legyen — a felsőbb osztályokban is megtűrhetők. De ezen gyakorlókönyvek a jelzett elvek szerint — azaz az olvasmánnyal szoros összefüggésben legyenek szerkesztve. Fentebb említém, hogy a latin syntaktikai ismeretek kibővítése az V-ik és VI-ik osztály feladata. E végett a tanulónak szükségök van egy terjedelmesebb mondattanra, mint minőt az első osztályokban tanulnak, ilyen mondattan tudtommal nálunk csak a Bartal-Malmosi nagy mondattana. A VII-ik és VIII-ik osztályban tárgyalhatók a latin stílus nevezetesebb sajátosságai, mely czélből alkalmas segédkönyvül szolgálhat Pirchala Imre latin stílusztikája.

Hátra van még, hogy röviden szóljak arról, hogy a vázolt elvek szerint követelt latin iránygyakorlatok miképen vihetők keresztül a gyakorlatban. A gyakorlati kivitel tekintetében négy fokot különböztetek meg, u. m. előkészítést, kidolgozást, átnézést és közös javítást.

Az előkészületre szolgál a heti latin olvasmány; a tanárnak szem előtt kell tartania, hogy a tanuló a tárgyalás alatt lévő tananyagot teljesen megértse és szó és írásbelileg alkalmazni tudja. Az olvasmány könnyen osztható be oly nagyobb egységekre, melyeknek letárgyalására több óra szükséges. A tantervben előirt heti 6 latin óra tehát czélszerűen úgy osztatnék be, hogy 4 óra fordíttatnék az auctor tárgyalására, az 5-ik órán (mely a hét utolsó órája lenne) iránygyakorlat tartatnék, a 6-ik óra pedig az irány közös javítására és mondattani, illetőleg stílusztikai dolgok tárgyalására fordíttatnék. Miután a tanulók a hét négy latin óráján át az auctor egy nagyobb egységét elvégezték, tartalmát megértették, a benne előfordult grammatikai és stílusztikai sajátosságokat elsajátították, új szó és phraseologiai bőséget szereztek: következik az 5-ik óra, vagyis az irány kidolgozása. Az óra elején a tanár lediktálja vagy a használatban levő gyakorlókönyvből kijelöli a lefor-

dítandó szöveget, melyet aztán a tanulók az óra alatt latinra fordítanak. Hogy a lehetőleg hibátlan legyen, a fordítás; szórendben, mondatfűzésben és phraseologiában latinos legyen; ezt már a legalsó foktól kezdve kell követelnünk. De épen azért őket erre meg is kell tanítani. E czélből az első osztályban egész éven át a magyar-latin fordítási gyakorlatokat, a tanár vezetése mellett közösen kellene készíteni. Az eljárási módot hadd demonstrálják a következő példák, melyeket a Bartal-Malmosi féle latin gyakorlókönyv első magyar gyakorlatából vettem. Mikor a tanulók ezen mondatokat fordítani kezdik, már akkor a latin olvasmány alapján ösmerik az *a* tövű szavak ejtegetését, az *o* tövűekből néhány eseteket; az ige praes. imperf. egyes és többes számának 3-ik személyeit; a melléknév helyét, a mondat részeit és egy bizonyos szókészletük is van. Ennyi előismert után vegyük fel a következő mondatot: A nagy olajfák ékesítik Itáliát. Most a tanár következő kérdésekre feleltet a tanulókkal: mi az alany? a nagy olajfák. Mi az állítmány? — ékesítik. A mondat melyik helyére tesszük ezeket a latinban? Az alanyt az első, az állítmányt az utolsó helyre. Milyen mondattag ez, Itáliát? — Tárgy. Hogy kezdünk erre? Mit? Hogy van latinul olajfa? oliva. Milyen esetre van itt szükségünk? Többes nominativusra. Lesz? Olivae. (E szót most a tanár fölírja a táblára.) Mi az alanynak a jelzője? Nagy. Latinul? magnus, a, um. Tehát a nagy olajfák? Olivae magnae (a magnae szót megint felírja a tanár az Olivae mellé, egyuttal megkérdezheti, hogy miért használtuk itt a nőnemű alakot.) Hogy kezdünk erre a mondattagra; Itáliát? Mit. Milyen esetre van szükségünk? Accusativusra. Lesz? Italiam (ez ismét feliratik a táblára a többi mellé.) Mi hiányzik még? Az állítmány, ékesítik. Latinul? ornant. Az egész mondat: olivae magnae Italiam ornant. Miután most már az egész mondat lefordíttatott és a táblára feliratott: a tanulók is beleírják füzetekbe, mely alkalommal egy tanuló diktálja szavanként és a diktálás után írják a többiek. Rendes és tiszta írásra kiváló figyelem fordítandó. Egy másik példa lehetne: a király szereti a hazát és kedveli Italia lakóit. Kérdés: Milyen mondat ez? Összevont mondat. Alanya? a király. Állítmánya? szereti és kedveli. Hány állítmány van tehát? kettő. Hogy kezdünk ezen szóra: a hazát? Mit. Milyen mondattag tehát? Tárgy. Van-e még több tárgy is? Van, Italia lakóit. Mi az Italia szó? Birtokos jelző. Hogy van latinul király? Rex. (ezt most a táblára írjuk.) Mi az első állítmány? szereti. Latinul? amat. (szintén feliratik.) Hogy van latinul haza? patria a csoportú nőnemű szó. Milyen esetre van itt szükségünk? Singularis accusativusra. Lesz? patriam (feliratik) Hogy van és? — et; kedveli? — diligit. Milyen mondattag ez? a mondat második állítmánya. Mit kérdezzünk most? Hogy mit kedvel. Felelet? Italia lakóit. Hogy kell ezt kitenni latinul? lakókat Itáliáé. Milyen eset lesz lakókat? Pluralis accusativus. Hogy van lakó? Incola, a csoportú nőnemű szó. Pluralis accusativusa? Incolas. Itáliáé lesz? Italiae. Lesz tehát

az egész mondat latinul: Rex patriam amat et incolas Italiae diligit. Ezt most több tanulóval elolvastatjuk és dictando füzetbe iratjuk.

Mikor a tanulók már annyira begyakorolva vannak, hogy maguktól is tudják így a mondatokat elemezni és latinra fordítani: akkor az együttes dolgozás megszűnik és kiki magában készíti a feladatot. A füzeitek lapjait közepén kétfelé hajtják; a baloldalra írják a feladatot, a jobb oldalt üresen hagyják a javítás utánra a tisztázat számára. A felsőbb osztályú tanulók a tisztázat alól felmenthetők; elég ha a javításokat a margó szélére írják. Óra végével a munka beszünttetik és a tanár a füzeteket magához veszi átnézés végett.

Az átnézésnek vagyis correcturának gondosnak és szigorúnak kell lenni. Az előfordult hibákat a tanár nem javítja ki, hanem csak aláhúzza. Itt különbséget lehet tenni nagyobb és kisebb hibák között; hibás szók és szóegyeztetések, grammatikai és szintaktikai formák helytelen és rossz alkalmazása szembeeső hibáknak tekintendők és erős beszámítás alá veendőek, úgyszintén a kihagyások is; kisebb hibákul tekinthetők, ha a tanuló a gondolat kifejezésére nem a legillőbb szót használja stb. Az előfordult hibákat a tanár fel is jegyzi magának és ezek alapján állapítja meg, hogy az osztály nagy része minő mondattani vagy stilisztikai szabályokban járatlan és ennél fogva mit kell tárgyalni. Ha egyeseknél oly hibák fordulnak elő, melyekre vonatkozólag a megfelelő szintaktikai vagy stilisztikai szabályok már tárgyalattak, az ilyen hibáknál a tanár odajegyzi a használatban lévő modattan vagy stilisztikának erre vonatkozó §-át, hogy ezt a tanuló felkeresse és elismételje. A dolgozat érdemleges osztályjeggyel látandó el.

A közös javítás képezi a 6-ik latin órát. Az óra megkezdése előtt arra kiszemelt tanuló (ha népes az osztály, kettő is) átveszi a tanártól az átnézett füzeteket és az osztályban kiosztja úgy, hogy mikor a tanár a terembe lép, mindenik tanuló már kéznél bírja füzetét és ezzel kezdődik a közös javítás. Egy értelmesebb fiú olvassa mondatonként előbb a magyar szöveget s reá a latin fordítást. Ha a mondat és mondatsorozat bonyolultabb és az osztály nagy része helytelenül fordította: előbb elemeztetjük mondatonként és aztán mondatrészenként és így fordítjuk latinra. Egyszersmind figyelmeztet a tanár az illető gondolat kifejezésére szolgáló latin szók vagy szólásmódokra, a jelen esetben előforduló mondattani vagy stilisztikai sajátságokra, ezeket bővebben tárgyalja és több példával illusztrálja, végül a segédkönyvül használt modattan vagy stilisztika megfelelő paragraphusaira utal és ezeket betanulás végett feladja. Általában az egyes mondatok behatóbb vagy csak mellékes megbeszélésénél irányadóul szolgálnak az észlelt hibák. A közös javítás után az órából még fennmaradó részt ama grammatikai részletek összegezésére fordítjuk, melyeket a javítás folyama alatt tárgyaltunk, vagy az előfordult phrazeologiai és lexikai sajátságokat a tanulókkal egybefoglalhatjuk. *Markusovszky Sámuel.*

Néhány őszinte szó.

II.

Respektálnunk kell kölcsönösen egymás érzékenységét; igyekeznünk kell mindkét oldalon minden oly lépést kerülni, a mely botránnyúl szolgálhatna.

Csakhogy sajnos, eddig épen az ellenkezőben buzgólkodtunk, — pedig meggyőződhattünk volna elégszer és eléggé arról, hogy bizony e gyászos perpatvarkodás egyik felé sem jár haszonnal, hogy itt is csak a latin példabeszéd érvényesül — „inter duos litigantes tertius gaudet.“ — Hogy ki ez a „tertius“ azt felesleges említenem; hiszen a ki hazai prot. egyháztörténelmünk pragmatikájában járatos, az nagyon jól tudja, kinek volt a protestantizmus benső megoszlásán, — kezdve mindjárt a felekezetekre való szakadáson, fel egészen a jelenkori nemzetiségi átokig — minden öröme s abból mindig haszna.

És épen ezen okból kétszeresen sajnálatra méltó dolog, hogy ha a benső visszavonás tüztét, bárminő alakban, különösen azok ápolják, a kiknek mint órállóknak, mint az egyházi közbizalom viselőinek mindenütt elől kellene járnok a jó példával — abban a hidépítésben. . . .

Lám, ott van például az a sok rossz vért szülő kiewi zarándoklás. E tény protestans szempontból nem menthető; s a kik azt védelmezik, vagy tudatos ámitók, vagy maguk is el vannak ámitva. — Mert megengedem én azt, hogy e dolog magára jogilag büntetendő cselekménynek egyáltalán nem minősíthető s így el sem ítéltető: de valloam azt — s felette csodálkozom, hogy e mozzanat eddig még kellő méltatásra nem talált, — hogy az egyház első sorban erkölcsi testület, a melynek a büntető-codex §§-ainál sokkal szentebb és magasabb §§-ai is vannak, s hogy a ki ezen erkölcsi testületben hivatalt visel, annak megítélésénél első sorban is nem a jogi, hanem az erkölcsi mozzanatot az irányadó. — Különösen hangsúlyozandó pedig az épen mi nálunk, ev. protestansoknál, kik mind mindenben úgy az egyházban is főleg a tartalmat nézzük, a lényegyet keressük. — A mi tisztviselőink nem fizetett bürokrata nép, — hanem olyan egyének, a kiket vallásos buzgóságuk, erkölcsi nemességük, úgyszeretetük és kipróbált hűségükért (hogy e dolgok valóban léteznek vagy csalódás-e, az másrendű kérdés) emeltünk ingyenes és épen ezért oly tisztos, ép ezért oly ethikai jelentőségű hivatalaikba, nem külső robotot várva tőlük, de benső odaadó munkát, bizalmunkért becsületet, azt, hogy a hivatalt, a melyre őket emeltük, mindig megbecsüljék, annak mindenütt díszeré váljanak. — Egyházi téren belül s épen főleg nálunk, autonom protestansoknál, — az ember és a tisztviselő egymástól el nem választható. — E tétellel eszem ágában sincs valami character indelebilis-féle elvet becsmérszni — s belőle ily consequentiát csak azon prókátoros rabulistika volna képes levonni, a mely a kiewi ügyben kérdőre vont Mudrony Pál esperességi felügyelőt azzal mentegeti, hogy hiszen belőle Kiewbe

csak az ember ment el, de a felügyelő szépen itthon maradt!

Valóban az ember azt se tudja hirtelenében, vajjon ez okoskodást elmésnek, vagy naivnak tartsa-e? ... Én azt hiszem, hogy inkább a naiv lelkek elaltatására való ártatlan szer az csupán. — Furfang van benne, az bizonyos. — Itt eszembe jut ismét az a dunáninneni határozat, a mely az egyházi hivatalnokok ellen csak akkor akarja az egyházi fegyelem alkalmazását, ha már előbb a polgári hatóság reájuk olvasta a politikai bűnöst. — Tegyük fel, hogy így lenne egyszer. — Mit tennének majd akkor a mi prókátorlelkű férfaink? Bizonyára megélnők, hogy avval állnának elő, hogy a vádlott egyházi tisztviselő a politikai hatóságtól nem egyházi vétség miatt lett elítélve s azért őt egyházi hivatalnoki minőségében is büntetni istentelenség volna! ... És lenne zaj és lenne jaj ... És lenne titkon „marokbanevetés!“ ... Ime uraim, ilyen az a jól distinguáló rabulistica!

Hanem térjünk vissza — Kiewbe. — Mily kép az, a mely itt szemeink elé tárul? — Határainkon az orosz kolossus, nagy Péter ismert végrendeletének örököse. — Szörnyeteg, mely felfalja szláv testvéreit is, hogy saját maga hizzék velük, eltiporva nemzetiségüket, eltiporva vallásukat. — S ez a nemzet jelenleg — nekünk is mint nemzetnek (melyet együtt alkot magyar, német, szláv és oláh stb) ellenségünk. — Két hadserege van — egyiknek fegyvere az ágyú és szurony — a másiknak a vallás és a „humanismus.“(!?) Ez utóbbi hadsereget képezi egy nagy egylet, a mely az óriási colossus egész területét behálózza sőt kiterjeszkedik annak határain túl is, áldó kezét(?) ott láthatjuk Csehországban, Galiciában, Romániában, Szerbiában, Bulgáriában stb. ... mintegy félgyűrű karolja körül hazánkat — s nem én vagyok a megmondhatója, hanem másutt tudják, ha vajjon elér-e újja a Kárpátok tövébe is ... Ezen egylet ezelőtt pár évvel csak kitalál egyszer egy nagy ünnepséget, — a szláv népek keresztyénné levésének jubileumát, meghívja oda az egész világ szlávjait — s míg e magában kegyeletes ünnepet üll, azalatt a balti partokon azok a szegény lutheranus egyházak e ker. szeretet ölelésétől egyre-másra összetörnek, roskadoznak. ...

És oda, arra a jubileumra megy el egy protestans ember, hozzá esperességi felügyelő — holott reá a kiewi jubileum nem vonatkozik, mert a történet tanúsága szerint más keresztség volt az, a melyben a kárpátvidéki tótság a melynek ő tagja — részesült; elmegy „örülni az örülőkkel“ akkor, a midőn elnyomott s üldözött protestans testvérei sorsán sirnia kellene; elmegy az, a kinek nem tudom ugyan, de fel merem tenni, hogy a Lutherféle jubiláris évben ezelőtt 6 évvel aligha eszébe jutott, vallásos érzelmeinek szabad folyás engedendő, — a nagy reformátor honába zarándokolni. (A mire egyébként nem is volt kötelezve.) Elmegy, tudva azt, hogy nemzete, egyháza meg fog botránkozni felette! — Ha odáig tudnék is menni, a mit pedig tenni tilt igaz meggyőződésen, hogy

Mudronynak e tettében semmi egyebet sem lássak, mint azt, a minek azt ő és társai mondják; — ha lebirhatnám is e meggyőződésemet annyira, hogy tettében plane nemes célzatot lássak csupán: még akkor sem tudnám neki, az egyházfelügyelőnek azt soha megbocsátani, hogy annyira felzavarta a kedélyeket s megerősítette azt a gyanút, a melyet pedig egy Hurban szabadságharcz-kori szereplése után jó lenne már egyszerű örökre elaltatni. — Még ha egy közönséges ember tesz így, azt tudom menteni; de ha egy társadalmilag is előkelő állású, művelt, a tények és eredmények logikájából számotvetni tudó s számotvetni köteles ember cselekszik így, az előttem jogilag ugyan ártatlan lehet, mint az a gonosztevő, a kit a bíró, jó lelkiismerete ellenére, elegendő bizonyítékok hiányában felment ugyan, de *csak* jogilag. — És midőn azt tapasztalom, hogy ezen ethikailag oly végzetes és nagy bűnből egy klikk itthon most valóságos cultust csinál: akkor elszorúl a lelkem — és aggódva gondolok ev. prot. egyházunk jövőjére, a melynek fájáról, — ha nem sikerül idején a fattyúhajtásokat lemetszeni — végül is egy különben életerős ág elsenyvedve le fog törni. ... Sajnos, a letört ág — el is szárad. ... Pedig a fán, ennek közös nedvéből táplálkozva, sok jó gyümölcsöt hozhatott volna!

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

Könyvismertetés. Megjelent „Vallástanítás kérdésekben és feleletekben evang. konfirmandusok számára. Irta Belohorszky Gábor, ev. lelkész és főesperes. Ára 20 kr. Ujvidék 1890. Kapható a szerzőnél.

Belohorszky főesperes úr sok hivatalos teendője mellett ernyedetlen szorgalmával és munkakedvével tud magának még időt szakítani más hasznos foglalkozásra is.

A fent czimzett könyvecske szintén ezen hasznos foglalkozásnak eredményét képezi és úgy beosztása, valamint tartalmánál fogva minden lelkész társnak melegen ajánlható.

A konfirmandusok tanítása a bevett szokás szerint legtöbb helyen hat hét alatt végzendő, a mi nagy megterhelésbe kerül, ha a legtöbb erre szánt kézikönyveket figyelembe vesszük. Leggyakrabban ugyanis ezen kézikönyvek igen sok anyagot karolnak fel úgy, hogy azt rövid hat hét alatt a konfirmandusokkal elsajátíttatni merő lehetetlenség.

Belohorszky főesperes fenjelzett könyvecskéje ezen a nehézségen segít; nem nyújt többet, mint a mennyit hat hét alatt minden túlfeszítés nélkül feldolgozni lehet. E mellett mind azt nyújtja, a mit a konfirmálandó gyermeknek tudnia kell, hogy hittanát alapvonásaiban tisztán ismerje.

A könyvecske négy részre van osztva: I. Bevezetés. II. Az evangyelmi¹⁾ keresztyén egyház-

¹⁾ Nem evangyelm az, de evangyéliom, vagy evangélium. — Torzszavakat ne tanítsunk. Szerk.

ról. III. Evangyelmi keresztyén hitről, és IV. Evangyelmi keresztyén kegyelmi eszközökről. Az egész könyvecske 89 kérdést tartalmaz. A bevezetésben szól az emberről, a vallásról általában, a szentírásról és röviden jelzi a különféle vallásokat s bejárja a bevezetést Krisztus urunk ismertetésével. A második részben felvilágosítja a konfirmandust a felől, hogy mely egyháznak híve, szól a keresztyén vallásról és egyházzal, tüzetesen körül írja az evang. egyház lényegét, megnevezését, szerzőit, keletkezését hazánkban való terjesztését és hitvallási könyveit valamint a róm. kath. egyháztól való különböző tanait. A harmadik rész foglalkozik az apostoli hitvallással és az ebből folyó köteleseinkkel. Végre a negyedik rész egyházunk kegyelmi eszközeit ismerteti meg a konfirmandusokkal.

Rövidebb és tömöttebb konfirmációi tanítást mint ez, eddig nem láttam. Hozzá, a kérdések és feleletek tiszták és könnyen érthetők. Szóval az egész könyvecske nagyon becses és praktikus. Ismételten ajánlható a tisztelt tiszárságnak teljes szívből.

B. G.

BELFÖLD.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság köréből. —

Abból az alkalomból, hogy a Prot. Irod. Társ. első kiadványai: a Protestáns Szemle és a linczi békekötés története megjelentek s legnagyobb részben már az utóbbi munka is szétküldetett, bátor vagyok tisztelettel felkérni mindazokat a kik tagsági díjaikat még a múlt évre sem fizették be, hogy tartozásaikat mielőbb törleszszék és egyszerűen legyenek szivesek a folyó évre járó tagdíjakat is beküldeni *nt. Horváth Sándor* id. pénztárnok úrhoz (Deáktér 4. sz.). A tagsági befizetési cyclyusra nézve a társulat az 1889-iki évet tekintve első évnek s innen számítva a kamatok, a rendes és pártoló tagsági díjak befizetési kötelezettségét. A folyóirat első füzeté s a monográfia is most megküldetett mindazoknak, a kik a társulat tagjaiúl jelentkeztek, tekintet nélkül arra, hogy vajjon tagdíjaikat befizették-e avagy nem? Már a további kiadványok csak azoknak fognak megküldetni, kik tartozásuknak a legközelebbi füzet megjelenéséig (február hó elejéig), legalább a múlt évre nézve eleget teendének. Továbbá tisztelettel kérem azokat a t. tagtársakat, a kik akár a hibás címzésnél vagy irányításnál, akár pedig valamely más oknál fogva nem kapták meg a kiadványokat, holott azokra igényt tarthatnak: méltóztassanak alúlirottat egy levelező-lapon értesíteni, hogy a kiadó-hivatal azonnal expediálhassa az eltévedt, vagy elkésett példányt. Vannak különösen segédlelkész urak azokban az egyházkerületekben, hol a segédlelkésztség teljesen magánügy, a kiknek tartózkodását egyáltalában nem tudja a szerkesztőség, s a kik, mikor jelentkeztek, még valamely alma mater növendékei voltak; de vannak számosan a lelkész urak között is, kik a jelentkezés óta lakhelyeiket megváltoztatták s így a régebbi lakhelyre nekik küldött példányok mint kézbesíthetetlenek jöttek vissza alúlirottához. Saját érdekükben méltóztassanak mielőbb reclamálni. Végül legyen szabad egyenkint és összesen ismételten felkérnem hazai protestáns közönsé-

günket, hogy a magyarországi protestantismusnak ezt az első közös nagy vállalatát: a Protestáns Irodalmi Társaságot karolják fel melegen, szellemi és anyagi támogatással álljanak mellette. Legyen már egyszer szétszórtságunknak és eddigi particularis törekvéseinknek egy egyesítő, erős kapasa. Legyen egy közös terrenum, ahol találkozzanak különben is egy célra: az isten országa építésére szentelt érdekeink, igyekvéseink. S ha miben egyikünk vagy a másikunk gyenge, pótoljuk ki egymás erejével. Hogy a protestáns szellem erősödhessen, minél mélyebb gyökeret verhessen: a léleknek erejére, az egyházi köztudatot átalakító, megszentelő lélekre van szükségünk. A szentlélek erejét pedig az új-testamentum tanúsága szerint is csak az *együtt, az egy akarattal* levő tanítványok nyerték meg. Egy közös fudamentumra kell építenünk. Ki aranyat, ki ezüstöt, ki drágaköveket, ki meg csak fát, szénát, pozdorját, de építnünk, de hordanunk kell! Hogy aztán mindennek munkája minémű legyen, majd a gerjesztett tűz megmutatandja. Budapest, 1890. január 5. *Kenessey Béla*, a Prot. Irod. Társ. id. titkára. (Lakik: IV. Vámházkörút 16. sz.)

Az egyház-maróthi papválasztáshoz. — Egyház-Maróthon (Hontm.) e napokban (kétszer) megejtett papválasztás eredményével elégedetlenkedő párt petitionál mindenfelé (így egyházunk főfővezérférfiainál), majd skandalumokat csinál, (miért természetesen büntetettik) meg szakadni készül stb. Vajjon illő dolog-e és szabad-e zavarokat előidézni valamely kisebbségnek a többség érvényesült akarata ellen? Bizonyára nem, rendes körülmények között. De mi történjék akkor, ha a többséget e világból való hatalmasságok segítségével mesterséges uton csinálják és oly módon, melynek alkalmazásánál pirulnak ugyan az arczok a buzgóságtól, de ugyanakkor mélyt gyászt is ölt a tiszta erkölcs! Veszve az az egyház, melyben Krisztust pénzért árulják. S történik mindez oly egyházban, melyet nemcsak kies fekvése, kastélyszerű paplaka tüntet ki, de az is, hogy exponált helyen van s benne egykoron egy Hruskovic, Tablic s a Szeberényiek prédikálták az igét. Felhívjuk nyilvánosan szóban forgó papválasztásra az intező körök és magának a megválasztott férfinak figyelmét s lelkiismeretét. — Zsinat, s vele és általa: igazság és béke, rend és szabadság, — jöjjön el a te országod!

Krupec J. földbirt. s professor.

VEGYESEK.

Felhívás előfizetésre!

Lapunk 8-dik évfolyamát azon feltevéssel indítjuk meg, hogy ha eddig hízagpótló volt e szerény közlöny, ezentúl a **zsinati előkészületek** miatt, nélkülözhetlen szükséges.

Hivatását azonban csak úgy teljesítheti, ha szellemi és anyagi pártolásban részesül, mit kérünk!

